

La guitarra és catalana: orígens i evolució

Autor: Joan Casajuana
Data de publicació: 03-01-2020

En Joan Casajuana constata que la guitarra dita 'espanyola' és en realitat, com va afirmar En Johannes Tinctoris al segle XV i tal com va descobrir En Jordi Bilbeny, catalana, la qual d'ençà que es va inventar ha tingut grans conreadors a la nostra Nació. Els enciclopedistes castellans van optar per ignorar les paraules d'En Tinctoris.

Ningú no la va inventar, la guitarra. Dit d'una altra forma, molts la van inventar en diferents èpoques lligant una corda a un pal i tensant-la, tot trepitjant-la amb un dit i polzant-la amb els dits de l'altre mà.

Els sumeris i els egipcis ja ho feien, i, més endavant, els grecs van crear la pandora i la cítara, que va sobreviure a la caiguda dels romans i, a l'Alta Edat Mitjana, a la de l'Occitània.

Al sud del Mediterrani s'estilava el llaüt àrab que l'Islam havia desenvolupat i que s'havia estès fins a més amunt de l'Al-Àndalus. A la Península Ibèrica el llaüt va trobar-se amb les cítoles, violes i guitarres que tocaven els cristians i els trobadors, que durant segles venien exhibint-se a les diverses corts on competien en els certàmens que els occitans organitzaven en terres catalanes.

Potser per això en Johannes Tinctoris, el compositor i musicòleg que va escriure la primera enciclopèdia musical i va viure més de 30 anys al servei del rei de Nàpols, que coneixia Flandes, la Borgonya i el centre de l'Europa del temps dels Reis Catòlics, va afirmar en el seu dotzè i darrer tractat, probablement la seva obra mestra, escrit entre 1481-1487, "De inventione et usu musicae", que la guitarra era un invent dels catalans.

Sembla que van quedar-ne alguns testimonis en la pintura, en els inventaris i testaments de cases nobles, i en cartes i documents de cortesans i d'antics tallers de mestres guitarrers.

Va ser el ritme de les guitarres dels villancets d'En Juan del Encina, de finals del SXV, el que em va despertar la curiositat pels seus orígens. Unes dècades després, l'any 1536, Lluís del Milà, un noble valencià educat entre aristòcrates també de la cort de Nàpols, va escriure el primer mètode conegut de viola, El Maestro. El primer mètode de guitarra, dita pròpiament així, el va escriure mig segle després, l'any 1586, el joveníssim català Joan Carles Amat.

La cort de Madrid va concentrar els millors musics al seu entorn durant els S. XVI, XVII i XVIII. Però recordem com, ben entrat el S.XIX, Ferran VII va obligar el mestre i compositor Ramón Carnicer —segrestant-lo literalment contra la seva voluntat— a viure a Madrid per posar una mica d'ordre i dirigir la música d'alguns teatres i el conservatori.

De la burgesia catalana de finals del XVIII va sortir també el músic i guitarrista Ferran Sor, auto-exiliat a París. Sor va deixar una gran petjada i un mestratge que continuaria el madrileny Dionisio Aguado, amic seu i també gran guitarrista.

L'escola que crearen va quallar als Països Catalans: Els germans Carnicer, l'almerienc Julian Arcas, Josep Brocà, Josep Ferrer i Francesc Tàrrega, de Vila-real, que culminaria la tècnica de l'instrument. Josep Anselm Clavé, el nostre revolucionari iniciador de la tradició coral també era guitarrista, així com Felip Pedrell.

En Felip Pedrell, a part d'introduir –conjuntament amb el Dr. Letamendi i d'altres- el romanticisme wagnerià al nostre país, havia estat molt impressionat per Tàrrega i va voler transmetre el seu gust per la tradició guitarrística als seus deixebles Albeniz, Granados i Falla, la música dels quals sovint sembla feta o inspirada per la guitarra.

La guitarra no la va inventar ningú, ni va ser l'invent d'un dia. Ni la flauta ni el tambor. Són la suma de moltes experiències i aventures de músics i constructors que copiaven i provaven millores de sonoritat i d'execució. Es coneixen més de 7 llibres o mètodes de viola publicats a meitat del SXVI i la seva fama va expandir-se des de la capital de les Espanyes per creuar fronteres i esborrar-ne els orígens.

L'imperi espanyol necessitava atribuir-se grans gestes i mèrits culturals per engrandir el seu prestigi. Crec que la guitarra en seria un d'ells, com ho serien en Colom i d'altres figures i escriptors catalans del Segle d'Or.

Això explica l'oblit i la confusió no gens casuals dels orígens d'aquest instrument. Els enciclopedistes castellans no ho podrien permetre i van optar per ignorar J.Tinctoris.

Els Borbons del SXVIII pretenien també estar al nivell de la cort francesa, encara que fos vivint a costa de la plata americana. Amb les guerres napoleòniques, emperò, van arruïnar-se del tot, i a mesura que les colònies s'anaren independitzant, la bancarrota va ser absoluta.

Per pagar els deutes als bancs europeus van vendre's una gran part del patrimoni del clergat: esglésies, convents i monestirs i se'n van repartir les restes. Així es varen fer les desamortitzacions de Mendizabal i de Madoz, mentre que molts catalans perdien la fe en la monarquia, per més que tractés de disfressar-se de democràtica i de lliberal.

Tot això va contribuir substancialment al renaixement de l'esperit republicà a Catalunya, que després de dos segles sotmès a la bóta militar d'aquell imperi, va reencarnar-se en aquells músics amb consciència política, que van saber transformar la cultura musical del XIX i dels segles posteriors. Em refereixo als següents compositors:

Josep Anselm Clavé, guitarrista, cantautor, arranjador i revolucionari que va iniciar la tradició coral al país, influint i transcendint en la mentalitat socialista i republicana del proletariat.

Pep Ventura –que no fou guitarrista- transformador de la cobla i renovador d'un gènere genuí, la sardana, que va convertir-se en un gran símbol de república i de país.

I Felip Pedrell, mestre dels músics més rellevants de l'Espanya contemporània, iniciant-los i orientant-los en la composició inspirada en la tradició i el folklore espanyol.

D'aquí van venir grans mestres i concertistes de guitarra com Eduard Pujol i Jordi Llobet, Tarragó i grandíssims músics com Pau Casals, Amadeu Vives, Millet, Toldrà, Gerhard, Mompou, Montsalvatge i un llarg etcètera, els quals van conformar una fresca onada de renovació, només estroncada per la Guerra Civil i la Dictadura, una renovació que a poc a poc a poc va anar regenerant-se, sobretot amb la cobla, la rumba, el flamenc, la dansa i la mescla de moviments folklòrics posteriors que, més enllà de la guitarra, han anat calant al nostre país.

Aleshores, dit això, amb aquest llarg historial de mestres guitarristes, reconegut l'origen català de la guitarra en les primeres mencions enciclopèdiques del Renaixement, i havent donat els valencians i els catalans els primers mètodes i els primers grans guitarristes, com és que no ho sabíem?

He viscut mig segle entre guitarres i va haver de ser en un simposi de l'INH, l'any 2018 i en la veu del ponent Josep Prats, que vaig sentir parlar per primer cop dels orígens catalans de la guitarra.

Fins aleshores, més aviat havia sentit dir que la guitarra espanyola era un invent d'Andalusia o potser Castella, i que venia prèviament del llaüt àrab. No dels catalans. I no pas per oblit, ni per casualitat les enciclopèdies ens ho van ensenyar així.

Joan Casajuana